

CODÁU ANNAMÁRIA

KÍSÉRLET AZ „EMÉSZTÉSRE”

Papp-Zakor Ilka: *Angyalvacsora*

■ Bármilyen vékonyka is Papp-Zakor Ilka könyve, nem lehet egy szuszra végigolvasni és könnyen megemészteni az *Angyalvacsorát*. Hiába olvasmányosak és történetközpontúak az egyes novellák, folyton megállít, és elidőzésre készítet a megmagyarázhatatlan fordulatok okozta döbbenet, az a sebeken keményen belevájákló stílus, amellyel az olykor valószerű, de legtöbbször a fantasztikum felé hajló, groteszk vagy abszurd ötletek köré kiépített helyzeteket hol naivan, hol szende egyszerűséggel vagy szenvedélyesen adják elő az egyes szám első személyű elbeszélők. Mert ebben a kötetben érzékletesebb, profánabb, húsba vágóbb minden, még a mesészerű is.

Ha valamilyen közös nevező felől szeretnénk megközelíteni a kötet darabjait, ez talán a leépülés és a pusztulás bizonyos formái – a fizikai, mentális vagy nyelvi deficit, a „csonkaság” – iránti érdeklődés lehetne. Ennek aztán okai vagy okozatai az olyan általánosabb témák, mint a marginalizáció, a kirekesztettség és az izoláció, amelyek mind egyfajta alternatívák arra, hogy hogyan viszonyulunk a „normálistól” eltérőhöz: elrejtjük vagy megmutatjuk azt. Az első novellában (*Nagyapó Kesztyűcskéje*) az elbeszélő Kesztyűcskének torzak a vonásai, csökevényes a lába, és szétroncsolt mindkét keze, nagyapjával együtt az erdő mélyén lakik – itt a legkisebb az esélye annak, hogy valaki meglátja. Kilátástalanságát kiszolgáltatottsága súlyosbítja, hisz ő nem is dönthet sorsa felől, a nagyapja az, aki fél, hogy undorodnának tőle: „lehet, hogy ez így is van rendjén, vagy mi undorodunk valakitől, vagy az undorodik tőlünk, ez így természetes, ami jól mutatja, miért nem szeretem én a természetet.” Bár Kesztyűcske naiv olyan dolgok tekintetében, amelyeket izolációja miatt nem tudhat a világról, tulajdonképpen tudatában van keserű sorsának: „mi a véleményem a természetről, aminek köszönhetően nincsenek ujjaim a kezemen, és ami

csak arra vár, hogy valahol elpusztuljak, oszlani kezdjek, ő pedig birtokába vehessen és legjobb belátása szerint felélhessen. Hogy bogáncs eressen gyökeret a hasamba, és mókusok kölykezzenek a fejembe.” Féltesre és gondoskodásra hivatkozva korlátozzák az idősödő nő létezését az *Anyuka* című történetben is – az elbeszélő-szereplőt lánya és veje tulajdonképpen saját életéből, szerepköréből rekesztik ki, amikor magukhoz veszik, és eltiltják mindenféle tevékenységtől, ami „fárasztaná” őt. Máshol a fizikai deficit és kiszolgáltatottság attrakciójává fordítódik át: a vak artistanő például cirkuszi látványosság a *Hélium* című novellában. A gyógyulás, gyógyítás azonban sehol sem remélhető: a fogorvos házaspár a vélhetőleg beteg gyermekük miatti frusztrációját és szomorúságát olyan destruktív sakkpartik révén vezeti le, amelyek során a páciensek szája képezi a sakktablát, s a játszma végén nem maradnak ép fogak (*Sakk*); a kuruzslók módszerei nem válnak be (*Gyógyítók*); a szanatórium vagy kórház pedig utolsó stáció (*Vénasszonyok nyara*, *Kökörcsin*).

A kirekesztettség és a kiszolgáltatottság fokozatait nem csupán az emberek közötti viszonyokon keresztül ragadják meg a történetek, nagyon szembetűnő az állatok szerepeltetése is. Van, ahol a szereplők és az adott állatok sorsa/tulajdonsága analógiásan metaforikusan kapcsolható össze: a valószínűleg elmeegógyintézetben tartózkodó idős nő folytonosan „hígagyú tyúkok”-at emleget (*Vénasszonyok nyara*); a kaviárral felhízlalt koldust vízbe vetik, halak között végzi (*Kaviár*); a fészket kitarótán építő lódarázs és a lánya életéből fokozatosan kiszoruló anya makacs kitartása szintén hasonlóságot mutat (*Anyuka*); a szürke kisegér bársonyos bundája pedig kökörcsinre emlékezteti az elbeszélőt (*Kökörcsin*). De nem pusztán párhuzamot teremtő szándékkal vannak jelen az állatanalógiák, nagyon sokszor az embernek a világhoz való viszonya világlik ki be-

lőlük: például a világról és a normákról való korlátozott tudása következtében Keszttyúcske úgy gondolja, hogy szeretne majmot, elefántot, tevét, kutyát enni (*Nagyapó Keszttyúcskéje*); a vak artistanő pedig fura, hibrid állatfigurákat – például denevérszárnyú csigákat – varr szabadidejében (*Hélium*). A *Gyógyító*kban a szerelmes kamaszlány mosómedvebundában várja vissza elüldözött szerelmét, és szinte teljes a metamorfózis: míg a bunda rajta van, úgy viselkedik és táplálkozik, mint az állat maga. A kötet címadó novellájának végén őzek nyalogatják az elbeszélő-szereplő sós könnyeit; ennél is érdekesebb viszont az, ahogy ugyanebben a történetben az angyalokat nem szakralitás, legfennebb valamilyen misztikusság övezi, hiszen sokkal inkább földi lényekként jelennek meg, szó van a húsról, bőőről. Vadászatuk, amelyről az egyes szám első személyű elbeszélő magától értetődő könnyedséggel számol be, brutálisnak tűnik a befogadó számára – ez a brutalitás azonban nem tűnne fel, ha az angyalokat valamilyen más állattal helyettesítenénk.

Eljutottunk így a Papp-Zakor-féle írás immár megragadható jellegzetességéhez: az egyes narrátorok úgy beszélnek saját helyzetükről, mintha annak minden eleme magától értetődő lenne, az olvasó számára azonban mindig akad egy olyan csavar, olyan kifordított elem, ami miatt a valószerűségből kibillennek a szövegek. Az egyes mikrovilágok kidolgozott, saját szabályszerűséggel rendelkeznek, tudatosan és gazdaságosan építkeznek: a befogadó számára nem szolgálnak magyarázatokkal, valamilyen sajátos mitikusságban hagyják lebegni az eseményeket, hogy majd a zárlat felől, visszafele váljanak érthetővé bizonyos összefüggések. Ráadásul a minimalista címek sem törekednek az értelmezés vezérfonalává válni, legfeljebb annyiban, hogy a fókuszot irányítják egy-egy szövegbeli elem kiemelése által.

A szövegek erejének másik forrása, hogy bár nagyrészt kirekesztett, marginalizált figurákról szólnak (vakok, mozgássérültek, hajléktalanok, koldusok, beteg gyerekek, idegen kultúrához/nyelvhez/környezethez alkalmazkodni kénytelen emberek), helyzetük bemutatásában nélkülözik az érzélgőséget, a szájalomkeltő hatásmechanizmusokat, ehelyett valami szinte kegyetlenül közeli kitapogatása és plasztikus megmutatása érvényesül a keserűségnek, a helyzetbe zártágnak, a frusztrációnak, az embertelenségnek – ettől olyan megdöbbentőek az egyes novellák, nem feltétlenül a sztóriértékük miatt. Természetesen érződik, hogy egy-egy markáns ötlet is vezérli a műveket („degenerált” növényyszerű gyerekeket préseel albumba az *Édesanya könyvesszobája* elbeszélője, angyalokat esznek az *Angyalvacsorában*, fogakon/fogakkal sakkoznak a *Sakkban* stb.), de Papp-Zakor erénye az, hogy az ötletek nem maradnak pusztán kuriózumok, sikerül önmagukon túlmutató történetét szerveznie ezeket. Már az első szöveg tarkón üt, s a többi is tartja többé-kevésbé ezt a szintet; igaz, hogy egy idő után megtanulunk nem annyira meghökkenni-meglepdődni, főleg mert a kötet második felére kikopik a fantasztikumyszerűség is, inkább valószerűek az események. Egy-egy csavar folytán azonban a novellák mégis teljes mértékben ellenállnak a kiszámíthatóságnak.

Érdekes ezt a kötetet azért az élményért is olvasni, amelyet a nagyon érzékletes, zsigeri, organikus-plasztikus leírások, kifejezések nyújtanak („háztalan csiga a fűben, ami cuppogva megy szét a tolokocsi kerekei alatt”, „egyetlen hatalmas, rügyező szorongás”, „csúszós csempeszag” stb.). Ezek nem pusztán járulékos elemei a szövegvilágnak, hanem érzékelés és érzet, tapasztalás és megértés egyberántásával láttatják azt a sajátos helyzetet, amelyből a narrátorok szólnak, s amely az olvasó számára valamilyen mértékben örökké hozzáférhetetlen marad.